

ІСТОРІОГРАФІЯ

УДК 94(430)“15”

DOI: 10.31651/2076-5908-2019-1-7-13

КОТЛЯРОВ Петро Миколайович,
доктор історичних наук, доцент,
завідувач кафедри історії мистецтв
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
Orcid ID: 0000-0002-8917-8926
e-mail: pkotl.univ@gmail.com

МІЖ ГУМАНІЗМОМ, РЕФОРМАЦІЄЮ, ЛЮТЕРАНСТВОМ: ФІЛІП МЕЛАНХТОН У НІМЕЦЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX ст.

В статті розглядається розвиток німецької історіографії XVI – першої половини XIX ст. присвяченої гуманізму і реформатору Ф. Меланхтону. Особлива увага звертається на існуючу в науковій літературі дискусію, щодо того, ким же був Ф. Меланхтон – гуманістом чи реформатором. Характеризуються особливості окремих історіографічних шкіл та напрямків. Звертається увага на тенденційне висвітлення ролі Меланхтона в залежності від конфесійних та політичних уподобань авторів, та те, яким чином суб'єктивні погляди дослідників впливали на оцінку діяльності Ф. Меланхтона як теолога, реформатора, вченого, педагога і суспільно-політичного діяча. Аналізується зв'язок між позицією дослідника та сучасними йому суспільно-політичними процесами в Німеччині.

Ключові слова: Філіп Меланхтон, історіографія, Реформація, гуманізм, теологія.

Постановка проблеми. Дослідження культурно-релігійних поглядів та практик Філіпа Меланхтона триває вже п'яте століття. Перші роботи, що побачили світ в кінці XVI ст., були пов'язані з полемікою, щодо теологічних поглядів Меланхтона. Сама полеміка розпочалася ще 1548 р., після підписання Аугсбурзького інтериму, коли протестанти вимушено пішли на значні компроміси. Незначні розходження Меланхтона з лютеранським трактуванням євхаристії, власна позиція у проблемі адіафори, часткова близькість поглядів у питанні свободи волі людини із богослов'ям Кальвіна, дали привід гнесьюлютеранським прихильникам підозрювати Меланхтона у криптокальвінізмі. Особливої гостроти внутрішньоцерковні конфлікти набули після смерті Мартіна Лютера. Намагання зберегти єдність церкви і турбота про її майбутню долю спонукали Меланхтона до пошуку компромісів. Але Вормський диспут 1557 р. показав усю неможливість досягти єдності. Розкол між гнесьюлютеранами і «філіпістами» (так називали прихильників Ф. Меланхтона) став dokonаним фактом. Варто також звернути увагу і ще на одну проблему, яка нерідко зустрічається в історіографії – пошук Меланхтоном шляхів повернення до католицизму

[1; 2; 3]. Тому важливою науковою проблемою є визначення основних тенденцій історіографічної думки XVI-XIX ст. і виділення вузлових проблем, що піднімалися дослідниками у вивченні біографії Меланхтона, його світогляду, практик та місця у протестантському русі.

Аналіз досліджень і публікацій. Дискусії навколо зазначених проблем були започатковані ще у XVI ст. Однак ґрунтовні роботи з аналізом історіографії присвяченої Філіпу Меланхтону починають виходити лише в XX ст., коли постала необхідність осмислити не лише діяльність мислителя, але й історіографічну традицію, методи та методологічні підходи до її висвітлення. З останніх праць, що були видані до 500-ліття Реформації, можна назвати роботу Х. Шайбле, в якій розглядається традиція видання джерел, пов'язаних із Реформацією та діяльністю Меланхтона, а також дається короткий аналіз праць, що були видані у XIX-XX ст. Як зазначає Х. Шайбле у вступі, він не мав на меті охопити усі наявні публікації щодо Ф. Меланхтона, але лише прагнув зосередитися на таких, які торкалися проблеми Віттенберзького радикального руху 1521-1522 р., Аугсбурзького Віросповідання 1530 р., проблеми адиафори та відносин церкви і держави.

Метою статті є визначення пріоритетних проблем та аналіз історіографічної думки XVI – кінця XIX ст. в якій відображені культурно-релігійні та суспільно-політичні практики Ф. Меланхтона, які характеризують його як гуманіста та реформатора.

Виклад основного матеріалу. Питання щодо теологічних поглядів Філіпа Меланхтона та їх відповідності лютеранській догматиці постала ще у середині XVI ст. Спробою виправдати Меланхтона й показати його лютеранські погляди була перша ґрунтовна біографія, написана соратником реформатора Йоахімом Камерарієм (1500-1574), який познайомився із Меланхтоном ще у 1521 р., у Віттенберзі, і мав можливість спілкуватися із ним до 1560 р. Біографію Камерарій видав у 1566 р., через 6 років після смерті Меланхтона. Вперше ця праця німецькою мовою вийшла у 2010 р. [4]. Окрім цієї «великої» біографії існує кілька публікацій, що вийшли друком незабаром після смерті Меланхтона. У них розглядалися окремі аспекти діяльності реформатора й особлива увага надається релігійним переконанням та, власне, теології Меланхтона. Одна з таких робіт належить учню Меланхтона, теологу і професору Віттенберзького університету Паулю Крелю (1531-1579), який написав біографію відразу після смерті вчителя. Ця робота вийшла із присвятою Альбрехту Прусьському [5, 167]. Трактат, окрім біографічних даних, включав також коментарі Меланхтона на деякі Псалми Давида, які Крель почув безпосередньо від свого вчителя. В окремому листі П. Крель, пояснюючи причину написання трактату, висловив переконання, що науково-теологічна спадщина Меланхтона повинна знаходитися під захистом світської влади і що вона, як і автор, мають величезне значення для лютеранської церкви [5, 167].

Загалом же початок систематичних досліджень – «корені» меланхтонівської історіографії сягають кінця XVIII ст. Тоді з нагоди святкування 300-ліття від дня народження реформатора з'являються перші наукові розвідки. У них спостерігається спроба визначити місце Меланхтона в німецькій Реформації та Північному гуманізмі. Одним з перших німецьких дослідників Меланхтона можна вважати Й. Тішера (1767-1842), який намагався здійснити комплексний життєпис Ф. Меланхтона [6]. Однак своє дослідження Й. Тішер довів лише до 1530 р., до висвітлення участі Меланхтона на Аугсбурзькому рейхстазі (1530 р.). Основну увагу дослідник зосередив на ключових життєвих віхах Ф. Меланхтона, реформаційній та педагогічно-викладацькій діяльності, підкреслюючи його незаперечний вплив на науку взагалі і мовні дисципліни зокрема [6, 181]. В цій праці Меланхтон постає діячем, який гармонійно доповнює М. Лютера як «великий соратник» [6, 1]. Окремо Й. Тішер торкнувся релігійно-політичної діяльності Філіпа Меланхтона на Аугсбурзькому рейхстазі, та підкреслив його вміння знаходити розумний компроміс, який сприймався навіть непоступливим Мартіном Лютером [6, 78].

З початком XIX ст. інтерес до історії Реформації у Німеччині зростає, що пов'язується із 300-літнім ювілеєм цієї події. У фокус уваги дослідників потрапляють діячі реформаційної доби, тому до постаті Меланхтона як реформатора звертаються все частіше. Безумовно, інтерпретація діяльності Меланхтона і його образу залежала від методології дослідника, його належності до певної історичної школи, а також конфесійних симпатій. Загалом у першій третині XIX ст. в історичній науці Німеччини панівне становище займала романтична історіографія, яка в минулому німецького народу шукала «субстанцію німецького духу і гуманістичного виховання для німецької буржуазії» [7, 18]. Їхні ідеї об'єднали істориків, юристів, філологів, філософів, теологів [7, 18]. Романтична історіографія стала наслідком політичних процесів, пов'язаних із наполеонівськими війнами, які викликали загострення національно-патріотичних почуттів, а це, в свою чергу, посилювало цікавість до історії і, як наслідок, переосмислення окремих сюжетів. Популяризація загальнонімецької історії мала прискорити формування спільної національної ідентичності у роздроблених політично німців [8, 96]. Але, незалежно від політичних і релігійних спрямувань, дослідники розуміли, що перегляд історичного минулого «під кутом зору нових національних і політичних потреб неможливий без звернення до першоджерел» [9, 64-65]. Наслідком цієї тенденції стало створення у Франкфурті-на-Майні в 1819 р. «Товариства для вивчення ранньої німецької історії»¹, яке опікувалося збиранням і публікацією джерел. Однією із перших великих робіт стала збірка «Історичні пам'ятники Німеччини» («*Monumenta Germaniae historica*») [8, 95-96]. З огляду на наявні в німецькій науці тенденції, відбувається звернення до вивчення діяльності Філіпа Меланхтона і, по суті, формування в німецькій історіографії образу гуманіста і реформатора.

Дослідження меланхтонівських релігійно-політичних практик (участі в Аугсбурзькому рейхстазі 1530 р.) розпочав Й. Вольбедінг [10]. Його праця готувалася до ювілею рейхстагу, який, на думку автора, попри бажання Карла V, мимоволі став могутнім засобом проголошення нового вчення не лише в кордонах Священної Римської імперії, але і далеко за її межами [10, 17-18]. Завдяки цьому факту 25 червня 1530 р.² стало днем створення нової реформованої церкви [10, 1]. В руслі романтичної історіографії Й. Вольбедінг, характеризуючи Меланхтона, вказує на нього, як на видатного політико-релігійного діяча, гідного стояти між Карлом V та Мартіном Лютером [10, 3], а також як на знаного німецького вченого, послухати лекції якого приїздили із усієї Європи [10, 57]³. У другій частині дослідження, присвяченій біографії Меланхтона, автор підкреслює особливу любов реформатора до свого міста («*Melanchthon hatte seine Vaterstadt sehr lieb. ...*») [10, 54]. Цитуючи Меланхтона, він звертає увагу на тісний емоційний зв'язок з батьківщиною, думка або згадка про яку приносила гуманісту насолоду [10, 54]. Й. Вольбедінг прийшов до такого висновку всупереч усталеній думці про притаманний гуманізму космополітизм. Одним із перших Й. Вольбедінг спробував простежити взаємозв'язок між домашнім вихованням Філіпа і майбутніми етичними нормами Меланхтона, вважаючи, що притаманні гуманісту риси – м'якість, доброта, терплячість – є наслідком релігійного світогляду [10, 59].

У 1839 р. з'явилася оригінальна робота Л. Хейда, у якій вчений, досліджуючи етапи формування Меланхтона, протиставив його Мартину Лютеру. «Протиставлення» полягало у порівнянні виховання й навчання М. Лютера та Меланхтона, а також аналізі їх досягнень [11]. Лютер, робить висновок Л. Хейд, попри те, що сподівався займатися юриспруденцією, пов'язав життя із Біблією, а гуманіст-філолог Меланхтон – з теологією [11, 101-102].

¹ З 1938 р. товариство перемістилося до Берліну і отримало назву «Імперський інститут із вивчення ранньої німецької історії».

² День проголошення Аугсбурзького віросповідання.

³ Вчений зауважує, що на лекції Меланхтона іноді збирали до 2 тис. студентів. Така кількість досягалася за рахунок приїжджих, які прагнули послухати знаменитого лектора [10, 57].

На відміну від попереднього дослідника, інший німецький вчений Г. Шуман зосереджується на теології Меланхтона [12], і характеризує гуманіста не як діяча, що вимушено потрапив у епіцентр Реформації, а як «класично освічену людину свого часу» [12, 5] і теолога, що так само ґрунтовно знався на патристиці, філософії Арістотеля, на схоластичній теології, як і сам Лютер [12, 5], і який розробив наукові підвалини нової теології, принципи якої не втратили значення і в XIX ст. [12, 6].

Отже, в першій третині XIX ст. було частково окреслене основне коло питань, що найраніше зацікавили істориків: визначення місця Меланхтона в німецькій Реформації; його роль у створенні і обґрунтуванні нових теологічних доктрин; гуманістична діяльність.

На початку 30-х рр. XIX ст. під впливом романтизму склався політичний напрям німецької історіографії. Основоположником нового спрямування був редактор історичного журналу «Historisch-politische Zeitschrift» Л. Ранке (1795-1886). У політичній площині історики цієї школи були прихильниками конституційної монархії і «держави сили» [13, 90].

Особливе місце у науковій діяльності Л. Ранке займали проблеми Реформації. В 1834-1837 рр. Л. Ранке видав фундаментальну шеститомну працю з історії Реформації [14]. В перших п'яти томах аналізується хід Реформації від початку до Аугсбурзького релігійного миру (1555 р.). Увага Л. Ранке до Реформації пояснюється тим, що ця подія для нього – «акт німецького духу», «акт, яким німецька нація найкращим чином засвідчила свою внутрішню єдність» [9, 78]. За своїми поглядами Л. Ранке був прихильником не роздробленої князівської Німеччини, а об'єднаної. Тому в Реформації він вбачав «момент, коли німецький народ вперше усвідомив свою внутрішню єдність» [15, 334]. Найкращі риси, вважав Л. Ранке, проявляються у великих особистостях, які втілюють всі ідеї і тенденції епохи [9, 78]. У такому випадку одним із головних завдань історика, на думку вченого, є змалювання і характеристика індивідуальності особистості [15, 332]. І хоч цими великими особистостями є для німецького історика, в першу чергу, державні діячі [9, 78], проте значну увагу дослідник приділяє Ф. Меланхтону. Л. Ранке простежує його становлення та гуманістично-реформаційну діяльність, підкреслюючи, що він належав до «школи Рейхліна» [14, Bd. 1, 311], і його освіту скеровував Йоганн Рейхлін [14, Bd. 1, 311]. Вчений цілком справедливо оцінює Філіпа Меланхтона у реформаційному русі як «зірку першої величини». Зупиняючись на політичній діяльності Меланхтона під час роботи Аугсбурзького рейхстагу 1530 р., Ранке вказує на притаманний гуманісту «дух ґрунтовності і порядку» («Geiste der Gr̄ndlichkeit und Ordnung») [14, Bd. 3, 242] і в очевидному намірі апроксимації лютеранського вчення до католицьких понять [14, Bd. 3, 242]. Сюжети Реформації розглядаються також в інших працях Л. Ранке. Так, у монографії «Римські папи та їх церква і держава у XVI – XVII століттях» [16], він, будучи протестантом, притримується достатньо ліберального погляду на папство, що викликало критику з боку протестантів. Розглядаючи історію як боротьбу рівноправних, або рівноцінних сил, Ранке не віддавав переваги жодній з них [17, 335].

У цілому, можна зазначити, що саме з Л. Ранке розпочинається ґрунтовна наукова розробка історії реформаційної епохи у Німеччині, із публікацією великого масиву джерел та з урахуванням досягнень філології, що, в цілому, привело до вироблення сучасних методів наукової критики джерел.

Сучасником Л. Ранке і його ідеологічним суперником був Ф. Шлоссер (1776-1861). У 20-х рр. XIX ст. Ф. Шлоссер сформував ліберальний напрям, так звану Гейдельберзьку школу, що склала конкуренцію гегелівсько-ранкіанському розумінню історії. Його бачення історичного процесу було достатньо суб'єктивним. Події та факти, які так чи інакше співвідносились з його сучасністю, викликали оціночні судження. Вченого-Меланхтона Шлоссер змальовує в привабливому світлі, справедливо характеризуючи його як «гідного помічника» Лютера. У Меланхтоні, на його думку, було все, чого не вистачало Лютеру:

він був «м'який, лагідний і миролюбний», добродійства якого хоч «ніколи б не породили Реформації» [18, 376], проте привабили на бік «нового вчення» тих, котрі боялись радикалізму Лютера [18, 376]. Ф. Шлоссер окремо підкреслює класичну освіченість Меланхтона, блискуче знання античної філософії та звертає увагу на боротьбу Меланхтона проти схоластичного богослов'я і Арістотеля [18, 376]. Однак, справедливо зауважує Ф. Шлоссер, Меланхтон, як виходець із науково-гуманістичного середовища, не міг бути вмотивованим борцем із Арістотелем, оскільки, навіть виступивши проти арістотелівської схоластики, «бачив у розвитку філософії від Арістотеля до свого часу старання людського розуму огорнути в наукову форму те, чому вчить Біблія» [18, 376-377].

Послідовником і учнем Ф. Шлоссера був відомий німецький історик В. Ціммерман (1807-1878)⁴. Найбільш відома його праця «Історія селянської війни» [19; 20]. В дусі Ф. Шлоссера і представників ліберального напрямку Гейдельберзької школи В. Ціммерман наділяв особистостей яскравими характеристиками, не зупиняючись однак перед гострою критикою. Говорячи про позицію Мартіна Лютера в селянській війні, Ціммерман зазначив, що Лютер не забарився зійти із *juste milieu* (серединної позиції) між повсталими та князями і кинувся «в правий бік», в результаті чого його «промови і думки стали деспотичнішими промов і думок справжніх деспотів» [20, 286].

Висновки. Отже, починаючи із кінця XVI ст. було частково окреслено основний масив питань, на який історики намагалися дати відповідь: визначення місця Меланхтона в німецькій Реформації; його роль у створенні і обґрунтуванні нових теологічних доктрин; гуманістична діяльність; перші кроки у напрямку екуменізму. Головною заслугою німецької історичної науки першої половини XIX ст. була публікація і введення до наукового обігу величезного обсягу джерел. Завдяки цьому були поставлені нові проблеми, а у численних дискусіях вдосконалювався дослідницький інструментарій. Представники різних історіографічних шкіл і напрямів здійснили важливий внесок у розробку дуже важливої і водночас складної проблеми німецької Реформації, але реформаторську й гуманістичну діяльність Філіпа Меланхтона вони розкрили далеко не вичерпно. Зокрема, лише побіжно висвітлена політична діяльність реформатора, його роль на рейхстагах; фрагментарно досліджена екуменічна діяльність реформатора; нечітко окреслено коло його гуманістичних та релігійних інтересів. Поза межами досліджень залишилися етапи формування світогляду, вплив на цей процес найближчого оточення; місце Меланхтона у німецькій Реформації та імперській релігійній політиці; питання про співвідношення гуманістичного та релігійно-теологічного елементу у діяльності. Частина цих проблем стане об'єктом пильної уваги істориків наступних років.

Список використаної літератури

1. Mahlmann T. Melanchthon als Vorläufer des Wittenberger Kryptocalvinismus / T. Mahlmann // Melanchthon und der Calvinismus / G. Frank, Herman J. Selderhuis. – Stuttgart: Frommann-holzboog e. K. Verl. – S. 173-230.
2. Biesenthal J. Biblisches, Kirchenhistorisches und Archäologisches Handwörterbuch für Prediger, Schulleher, Seminaristen und gebildete Bibelleser / J. Biesenthal. – Berlin: C.F. Amelang, 1841. – 376 s.
3. Kühlmann W. Vom Humanismus zur Spätaufklärung: Ästhetische und kulturgeschichtliche Dimensionen der frühneuzeitlichen Lyrik und Verspublizistik in Deutschland / W. Kühlmann. – Tübingen: M. Niemeyer, 2006. – 731 s.
4. Camerarius J. Das Leben Philipp Melanchthons / J. Camerarius. – Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2010. Übers. von Volker Werner. Mit einer Einf. von Heinz Scheible. – Leipzig : Evangelische Verlagsanstalt, 2010. – 303 s.

⁴ За словами самого В. Ціммермана він жодного разу не бачив Ф. Шлоссера, однак називав його своїм вчителем і шанував за те, що той «не боявся говорити істину» [20, 13].

5. Шевченко Н. Книжные подарки как средство социальной коммуникации при дворе герцога Прусского / Н. Шевченко // Культурные связи в Европе эпохи Возрождения. – Москва, 2010. – С. 157-173.
6. Tischer J. Philipp Melancthons Leben / J. Tischer. – Leipzig, 1795. – 204 s.
7. Стельмах С. Исторична думка в Україні XIX – початку XX століття / С. Стельмах. – К.: Академія, 1997. – 175 с.
8. Мэртль К. Monumenta Germaniae Historica: взгляд изнутри / К. Мэртль // Средние века. – 1995. – Вып. 58. – С. 95-111.
9. Вайнштейн О. Романтическая историография в Германии (1800-1848) / О. Вайнштейн // Историк-марксист. – 1940. – № 4-5 (080-081). – С. 64-77.
10. Volbeding J. Die Uebergabe des Augsbургischen Glaubensbekenntnisses am 25 Juni 1530 und das Leben Philipp Melancthons. – Leipzig: Wilhelm Lauffer, 1829. – 88 s.
11. Heyd L. Melancthon und Tübingen. 1512-18. Ein Beitrag zu der Gelehrten- und Reformations-Geschichte des sechszehnten Jahrhunderts / L. Heyd. – Tübingen: Fues, 1839. – 108 s.
12. Schumann G. Melancthon redivivus, oder der ideale Geist des Christenthums / G. Schumann. – Leipzig: F. Leich, 1837. – 451 s.
13. Гутнова Е. Историография истории средних веков (середина XIX в. – 1917 г.) / Е. Гутнова. – Москва: Высшая школа, 1974. – 398 с.
14. Ranke L. Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation: in 4 Bd. / L. Ranke. – Berlin: Duncker und Humbolt, 1852.
15. Косминский Е. Историография средних веков / Е. Косминский. – Москва: Издательство Московского университета, 1963. – 429 с.
16. Ранке Л. Римские папы и их церковь и государство в XVI-XVII столетиях. – СПб., 1842. – 480 с.
17. Шафф Ф. История христианской церкви: в 8 т. Т. 7. Современное христианство. Реформация в Германии / Ф. Шафф. – СПб.: Библия для всех, 2009. – 459 с.
18. Шлоссер Ф. Всемирная история: в 18 т. Т. 4 / Ф. Шлоссер. – СПб., 1861-1863. – 572 с.
19. Циммерман В. История крестьянской войны в Германии (по летописям и рассказам очевидцев): в 2 т. Т. 1 / В. Циммерман. – Москва : Соцэкгиз, 1937. – 387 с.
20. Циммерман В. История крестьянской войны в Германии (по летописям и рассказам очевидцев): в 2 т. Т. 2 / В. Циммерман. – Москва: Соцэкгиз, 1937. – 431 с.

References

1. Mahlmann, T. (2005). Melancthon als Vorläufer des Wittenberger Kryptocalvinismus. *Melancthon und der Calvinismus*. – Stuttgart: Frommann-holzboog e. K. Verl. (in De.)
2. Biesenthal J. (1841). *Biblisches, Kirchenhistorisches und Archäologisches Handwörterbuch für Prediger, Schulleher, Seminaristen und gebildete Bibelleser*. – Berlin: C.F. Amelang. (in De.)
3. Kühlmann W. (2006). Vom Humanismus zur Spätaufklärung: Ästhetische und kulturgeschichtliche Dimensionen der frühneuzeitlichen Lyrik und Verspublizistik in Deutschland. Tübingen: M. Niemeyer. (in De.)
4. Camerarius J. (2010). *Das Leben Philipp Melancthons*. Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt. (in De.)
5. Shevchenko N. (2010). Book gifts as a vehicle of communication at the court of Duke of Prussia. *Cultural relations in Europe at the Age of Renaissance*. 157-173. Moscow. (in Russ.)
6. Tischer J. (1795). *Philipp Melancthons Leben*. Leipzig. (in De.)
7. Stelmakh S. (1997). Ukrainian historiography in the 19th – at the beginning of the 20th c. Kyiv. (in Ukr.)
8. Mertl K. (1995). Monumenta Germaniae Historica: a look from within. *The Middle Ages*. 95-111. (in Russ.)
9. Vainshtein O. (1940). Romantic historiography in Germany (1800-1848). *Marxist Historian*. № 4-5 (080-081). 64-77. Moscow. (in Russ.)
10. Volbeding J. (1829). *Die Uebergabe des Augsbургischen Glaubensbekenntnisses am 25 Juni 1530 und das Leben Philipp Melancthons*. Leipzig: Wilhelm Lauffer. (in De.)
11. Heyd L. (1839). *Melancthon und Tübingen. 1512-18. Ein Beitrag zu der Gelehrten- und Reformations-Geschichte des sechszehnten Jahrhunderts*. Tübingen: Fues. (in De.)
12. Schumann G. (1837). *Melancthon redivivus, oder der ideale Geist des Christenthums*. Leipzig: F. Leich. (in De.)

13. Gutnova E. (1974). *Historiography of the Middle Ages (the middle of the 19th – 1917)*. Moscow: High school. (in Russ.)
14. Ranke L. (1852). *Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation: in 4 Bd.* Berlin: Duncker und Humbolt. (in De.)
15. Kosminskyi E. (1963). *Historiography of the Middle Ages*. Moscow: University Press. (in Russ.)
16. Ranke L. (1842). *Roman Popes, their Church and the State in the 16th – 17th centuries*. St-Petersburg. (in Russ.)
17. Schaff F. (2009). *History of the Christian Church in 8 volumes. Vol. 7. Contemporary Christianity. The Reformation in Germany*. St-Petersburg: the Bible for everyone. (in Russ.)
18. Schlosser F. (1861). *World history: in 18 volumes. Vol. 4*. St-Petersburg. (in Russ.)
19. Zimmerman V. (1937). *History of the Peasant War in Germany (based on chronicles and eyewitness accounts): in 2 volumes. Vol.1*. Moscow: Social economic Press. (in Russ.)
20. Zimmerman V. (1937). *History of the Peasant War in Germany (based on chronicles and eyewitness accounts): in 2 volumes. Vol.2*. Moscow: Social economic Press. (in Russ.)

KOTLIAROV Petro, Dr. hab., Associate Professor, Head of the Chair of Art History Taras Shevchenko National University of Kyiv

BETWEEN HUMANISM, THE REFORMATION AND LUTHERANISM: PHILIPP MELANCHTHON IN THE GERMAN HISTORIOGRAPHY OF THE SIXTEENTH – THE SECOND HALF OF THE NINETEENTH CENTURIES

Abstract. Introduction. *The paper looks at evolution of Philipp Melanchthon's image in the German historiography of the Sixteenth century – the first half of the Nineteenth centuries. It highlights main historiographical schools, currents, and outlines tendencies in evaluation of Melanchthon's activities, which depended heavily on authors' confessional or political biases.*

Purpose. *This paper aims at defining priority-driven issues in the research on Melanchthon's humanistic and reformation activities in the Sixteenth – at the end of the Nineteenth centuries.*

Results. *The question of Melanchthon's theological beliefs and their conformity to the Lutheran dogmatic raised as early as the second half of the Sixteenth century. First Melanchthon's biographers J. Camerarius and P. Krell, his close friends and followers, tried to justify Melanchthon and display the orthodoxy of his beliefs. Systematic research of Melanchthon's activities started at the end of the Eighteenth century. J. Tischer, J. Volbeding, L. Heid, G. Schuman outlined main research issues: Melanchthon's role in the Reformation and Humanism, in Lutheran diplomacy and theology. J. Tischer highlighted Melanchthon's ability to find compromises in the heated discussions. J. Volbeding as a Romantic scholar outlined Melanchthon's love to the Fatherland rejecting predominant vision of the Humanism as a cosmopolite current. L. Heid compared ethics and upbringing of Martin Luther and Melanchthon. G. Schuman characterized Melanchthon as a "classically educated man" and a theologian who shaped Lutheranism.*

At the beginning of the 30s of the 19th century appeared a new current in the German historiography – a political one, heavily influenced by Romanticism. Leopold von Ranke is supposed to be its founder. In several works, he focused on Melanchthon's activities as a humanist and a reformer. For the first time Melanchthon was considered to be a Reformation "superstar". Ranke also remarked Melanchthon's efforts to draw the Lutheran teaching closer to the Catholic terms. F. Schlosser and W. Zimmerman also paid attention to political and humanistic aspects of Melanchthon's activities.

Conclusion. *Scholars from different fields and schools of historiography contributed significantly to our knowledge of the German Reformation. Nevertheless, their impact to research on Philipp Melanchthon's reformation and humanistic activities has remained modest. Melanchthon's ecumenical efforts and his role in proving and championing the new theological dogmas in split German Sixteenth century society have received only fragmented attention. We are sure that the next generation of scholars will fruitfully elaborate on these issues.*

Key words: *Philipp Melanchthon, historiography, the Reformation, the Humanism, theology.*

Одержано редакцією 4.06.2019
Прийнято до публікації 2.09.2019